

Цивільне право і цивільний процес

УДК 343.8:347.964-021.68(477)(100)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14056964>

**Стратегії впровадження відновного правосуддя в пенітенціарну систему
України на основі міжнародного досвіду**

Карпінська Наталія Володимирівна,

доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального правосуддя та
правоохоронної діяльності, Волинський національний університет імені Лесі

Українки, 43025, м. Луцьк, пр. Волі 13, Україна,

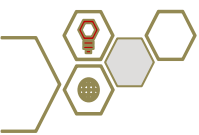
n.karpinska@ukr.net

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9658-3623>

Прийнято: 19.10.2024 | Опубліковано: 08.11.2024

Анотація: Питання відновного правосуддя набуває все більше актуальності для України, особливо з огляду на потребу забезпечення ефективного врегулювання кримінальних конфліктів і сприяння реабілітації правопорушників. Більшість сучасних демократичних країн уже впровадили концепцію відновного правосуддя, яка акцентує на відшкодуванні шкоди потерпілим, усвідомленні відповідальності правопорушником та підтримці соціальної гармонії. В українському контексті важливо глибоко дослідити цю концепцію, визначити перспективи її імплементації та врахувати особливості національної правової системи, що потребує відповідних адаптаційних змін.

Метою дослідження є теоретичний аналіз відновного правосуддя, визначення його основних принципів і підходів, а також вивчення міжнародного досвіду впровадження цієї концепції. Одне з основних завдань – сформулювати пропозиції

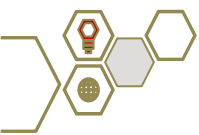
щодо інтеграції відновного правосуддя в національне законодавство України з урахуванням позитивного досвіду інших країн.

У статті використано міждисциплінарний підхід, що охоплює аналіз міжнародних нормативно-правових документів, порівняльний аналіз правових систем, а також критичний аналіз наукової літератури з питань відновного правосуддя. Методи синтезу, індукції та дедукції допомогли узагальнити теоретичні напрацювання та визначити найкращі практики для їхньої адаптації до українського законодавства.

У результатах дослідження з'ясовано, що відновне правосуддя, зокрема такі механізми, як медіація, сімейні конференції та відшкодування шкоди, є ефективними засобами зниження рівня рецидивів, покращення соціальної реінтеграції правопорушників і забезпечення підтримки потерпілих. На підставі аналізу міжнародного досвіду розроблено пропозиції для адаптації елементів відновного правосуддя в Україні, включаючи необхідність змін у законодавстві, підготовку фахівців і розширення участі громадськості в процесах примирення та соціальної реабілітації.

У висновках зазначено, що відновне правосуддя має значний потенціал для зміцнення системи правосуддя в Україні, особливо в питаннях реабілітації правопорушників та відновлення соціальної справедливості.

Ключові слова: міжнародні правові стандарти, соціальна реінтеграція, медіація, кримінально-виконавча система, правові реформи, пенітенціарна система, установи виконання покарань.

Strategies for Implementing Restorative Justice in the Penitentiary System of Ukraine Based on International Experience

Nataliia Karpinska,

Doctor of Law, Professor of the Department of Criminal Justice and Law
Enforcement, Lesya Ukrainka Volyn National University,

43025, Lutsk, Ave. Voli 13, Ukraine,

n.karpinska@ukr.net

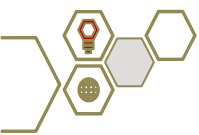
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9658-3623>

Abstract: The issue of restorative justice is becoming more and more relevant for Ukraine, especially given the need to ensure effective resolution of criminal conflicts and promote the rehabilitation of offenders. Most of the modern democratic countries have already implemented the concept of restorative justice, which focuses on reparation to the victims, awareness of the responsibility of the offender and maintenance of social harmony. In the Ukrainian context, it is important to deeply investigate this concept, determine the prospects for its implementation, and take into account the peculiarities of the national legal system, which requires appropriate adaptive changes.

The purpose of the study is the theoretical analysis of restorative justice, the definition of its main principles and approaches, as well as the study of international experience in the implementation of this concept. One of the main tasks is to formulate proposals for the integration of restorative justice into the national legislation of Ukraine, taking into account the positive experience of other countries.

The article uses an interdisciplinary approach, which includes the analysis of international legal documents, a comparative analysis of legal systems, as well as a critical analysis of scientific literature on restorative justice. The methods of synthesis, induction and deduction helped to generalize theoretical developments and determine the best practices for their adaptation to Ukrainian legislation.

The results of the study revealed that restorative justice, in particular mechanisms such as mediation, family conferences and restitution, are effective means of reducing

recidivism, improving the social reintegration of offenders and providing support to victims. Based on the analysis of international experience, proposals have been developed for the adaptation of elements of restorative justice in Ukraine, including the need for changes in legislation, training of specialists and expansion of public participation in the processes of reconciliation and social rehabilitation.

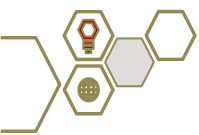
The conclusions indicate that restorative justice has a significant potential to strengthen the justice system in Ukraine, especially in matters of rehabilitation of offenders and restoration of social justice.

Keywords: international legal standards, social reintegration, legal mediation, penal system, legal reforms, penitentiary system, penitentiary institutions.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасній пенітенціарній системі України актуальною є проблема ефективної реабілітації та ресоціалізації осіб, що відбувають покарання. Традиційний підхід до виконання покарань часто не забезпечує повноцінної інтеграції колишніх ув'язнених у суспільство, що підвищує ризик рецидиву та ускладнює процес адаптації після звільнення. У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку альтернативних підходів, що дають змогу не лише покарати, а й відновити соціальну гармонію, сприяючи ресоціалізації особистості та захисту прав постраждалих.

Одним із таких підходів є відновне правосуддя, яке активно впроваджується в багатьох країнах світу та демонструє високі результати в забезпеченні відновлення зв'язків між правопорушниками, жертвами та суспільством. Відновне правосуддя орієнтоване не тільки на покарання, а й на відновлення соціальної справедливості та допомогу постраждалим. У світовій практиці відновне правосуддя має різні форми реалізації, включаючи медіацію, програми примирення та залучення громади до процесу реабілітації правопорушника.

Важливість дослідження стратегій впровадження відновного правосуддя в пенітенціарну систему України зумовлена потребою адаптації міжнародного досвіду для створення ефективної системи ресоціалізації, яка б відповідала як

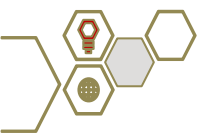
правам людини, так і безпеці суспільства. Відповідна стратегія має враховувати особливості українського законодавства, соціальних умов та можливостей пенітенціарних установ, а також залучати громаду та жертв у процес відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі інтерес до концепції відновного правосуддя посилюється в багатьох країнах світу, що виявляється в здійсненні досліджень, які підтверджують його ефективність як інструменту зниження рецидивізму, відновлення соціальної справедливості та покращення відносин між потерпілими та правопорушниками. Серед найбільш авторитетних робіт можна виокремити дослідження таких авторів, як F. Dünkel, J. Grzywa-Holten, P. Horsfield [1], які не лише розглядають теоретичні основи, але й аналізують практичні результати впровадження програм відновного правосуддя.

В Україні тематика відновного правосуддя також знаходить своє відображення в роботах таких вітчизняних науковців, як Г. В. Логвинський [2; 3], С. Р. Сулейманова [4; 5], Л. Г. Остапчук [6], А. В. Мурзановська [7], Р. І. Лемеха, Ю. А. Коверко, В. І. Брездень [8]. Учені зазначають, що українське суспільство потребує альтернативних способів врегулювання конфліктів, і наголошують на потенційній користі відновного правосуддя для реабілітації правопорушників, особливо неповнолітніх. Дослідження українських науковців свідчать про те, що адаптація моделей, заснованих на міжнародному досвіді, потребує глибокого аналізу та коригування відповідно до національних реалій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний обсяг досліджень та успішний досвід запровадження відновного правосуддя в багатьох країнах світу, питання адаптації цих підходів до української правової системи залишається недостатньо вивченим. Більшість наявних програм та механізмів відновного правосуддя, які успішно діють у таких країнах, як Велика Британія, Нідерланди, Канада та Швеція, мають специфічні юридичні та соціокультурні особливості, що не завжди враховують український контекст.

Актуальною проблемою є відсутність детально розроблених методик та нормативної бази для інтеграції елементів відновного правосуддя в українську судову систему. Підходи, що передбачають медіацію між правопорушником і

потерпілим, обов'язкове відшкодування шкоди, нагляд громадськості та реабілітацію, потребують ретельного переосмислення з урахуванням правових, культурних та організаційних особливостей України. Додатково необхідно створити програми підготовки фахівців, які володіють специфічними знаннями й навичками для здійснення процесів медіації та реалізації інших заходів відновного правосуддя.

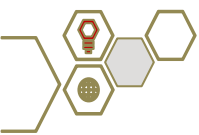
Ця стаття закладає підґрунтя для розробки національної стратегії з інтеграції елементів відновного правосуддя в пенітенціарну систему України, обґрунтовуючи необхідність розробки методик, стандартів і програм підготовки спеціалістів, які відповідають вимогам українського законодавства та соціокультурного контексту.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є створення науково обґрунтованих рекомендацій для впровадження концепції відновного правосуддя в пенітенціарну систему України на основі всебічного теоретичного аналізу та узагальнення міжнародного правового регулювання й досвіду.

Завдання дослідження:

- 1) Здійснити теоретичний аналіз концепції відновного правосуддя та визначити її основні принципи й підходи;
- 2) дослідити міжнародне правове регулювання відновного правосуддя та вивчити досвід його впровадження в інших країнах;
- 3) сформулювати пропозиції щодо адаптації елементів міжнародного досвіду до національного законодавства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних правових системах, зокрема українській, існує потреба в альтернативних способах урегулювання кримінальних конфліктів, оскільки судова система не завжди може забезпечити ефективне вирішення всіх категорій справ. Недоліки судової системи, такі як перевантаженість судів, тривалий розгляд справ, а також випадки некваліфікованого розгляду окремих категорій злочинів, стимулюють пошук додаткових підходів, що могли б задовольнити потреби постраждалих і суспільства у відновленні справедливості. Відновне правосуддя пропонує такий підхід,

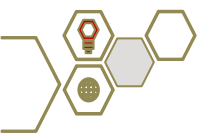

орієнтований на відновлення соціальної гармонії, врахування інтересів усіх сторін конфлікту та забезпечення довготривалих позитивних наслідків як для правопорушника, так і для постраждалої сторони.

Одним із перших, хто сформулював визначення відновного правосуддя, був американський науковець Тоні Маршалл [6, с. 304], який визначав відновне правосуддя як процес, у якому всі сторони, залучені до правопорушення, зустрічаються для колективного врегулювання питання про те, як подолати наслідки цього правопорушення та мінімізувати його вплив на майбутнє. Відновне правосуддя не тільки спрямоване на врегулювання юридичних аспектів злочину, але й на соціально-психологічну реабілітацію учасників конфлікту, що сприяє зниженню рівня рецидиву та поліпшенню відносин між правопорушником і суспільством.

Визначення відновного правосуддя, сформульоване Організацією Об'єднаних Націй, наводить у своїй роботі Л. Г. Остапчук: відновне правосуддя є способом реагування на кримінальні правопорушення, що ґрунтується на збалансуванні потреб і прав усіх сторін конфлікту [6, с. 304]. Основна ідея полягає в забезпеченні можливості для постраждалого й правопорушника, за їх добровільною згодою, брати активну участь у розв'язанні питань, що виникають у зв'язку з вчиненням злочином, за допомогою неупередженої третьої сторони. Такий підхід забезпечує не лише компенсацію завданих збитків, але й сприяє психологічному й соціальному відновленню постраждалої сторони, з одного боку, та ресоціалізації правопорушника – з іншого.

Дослідниця А. В. Мурзановська також підкреслює, що відновне правосуддя передбачає добровільну участь усіх сторін у процесі, що є вкрай важливим для його успішності. Вагомою характеристикою є участь спеціально підготовленої, неупередженої третьої сторони – медіатора, який координує процес обговорення та розв'язання питань між сторонами [7, с. 289]. Це створює основу для безпечного та відкритого діалогу, що дає змогу кожному учаснику обґрунтувати свої потреби та висловити погляди.

Відновне правосуддя має базуватися на принципах, серед яких є загальновизнані правові засади та спеціальні положення, розроблені Комітетом міністрів Ради Європи (2019 р.) (рис. 1) [10].

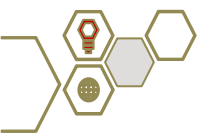
ПРИНЦИПИ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ	
Загальні	Спеціальні
1. Принцип добровільності. Участь у програмах відновного правосуддя повинна бути добровільною для всіх сторін конфлікту. 2. Принцип консенсусу. Відновне правосуддя спрямоване на досягнення згоди між сторонами щодо шляхів виправлення завданої шкоди. 3. Принцип відновлення стану потерпілого. Це може передбачати як матеріальну компенсацію, так і моральну підтримку та інші заходи. 4. Принцип повного відшкодування шкоди. Передбачає максимальне відшкодування збитків, завданих злочином, включаючи матеріальні й моральні аспекти. 5. Принцип участі громади. сприяє зміцненню зв'язків між постраждалими, правопорушниками та суспільством, що сприяє побудові довіри та зменшенню ризику рецидиву.	1. Принцип активної участі зацікавлених сторін (ст. 13). Усі сторони повинні мати можливість брати участь у процесі врегулювання конфлікту та досягнення компромісу. 2. Принцип виправлення завданої шкоди (ст. 13). Відновне правосуддя має бути спрямоване на виправлення шкоди, завданої не лише особам, але й відносинам між ними та громаді загалом. 3. Принцип рівної уваги до потреб та інтересів сторін (ст. 14). Усі учасники процесу повинні мати рівні можливості для висловлення своїх потреб та інтересів. 4. Фокус на відшкодуванні збитків, реінтеграції та досягненні взаємного розуміння, діалогу (ст. 14). 5. Принцип конфіденційності (ст. 17). Дозволяє учасникам розповідати про досвід без страху перед розголосом. 6. Принцип незалежності та неупередженості (ст. 20). Процес повинен здійснюватися незалежними та неупередженими сторонами (медіаторами), що сприяє довірі учасників.

Рис. 1. Принципи відновного правосуддя

Джерело: складено автором на основі [7, с. 289; 10]

Таким чином, відновне правосуддя розглядає кримінальний конфлікт як проблему, яку можна і потрібно розв'язувати в інтересах усіх учасників. Його ефективність підтверджується багатьма успішними кейсами в країнах світу, де ці програми продемонстрували значне зменшення рівня рецидиву та покращення відносин у суспільстві.

На міжнародній арені прикладами успішного впровадження відновного правосуддя є такі країни, як Канада, США, Велика Британія, Нова Зеландія та

Австралія. У цих країнах поняття «Restorative Justice» набуло особливого значення, і завдяки його використанню вдалося значно оптимізувати процеси врегулювання конфліктів, зокрема через програми медіації та участі громадськості [8, с. 21].

На європейському континенті відновне правосуддя менш поширене порівняно з англосаксонськими країнами, однак принципи, закладені в основу цієї концепції, поступово проникають у систему юстиції. Ще з кінця 60-х років XX ст. в Європі почалися обговорення щодо інтеграції елементів примирення між потерпілими та правопорушниками, і вже в 70-х роках XX ст. розпочалися експериментальні програми, що передбачали участь сторін у подоланні наслідків злочинів. Ці ініціативи сформували основи для сучасного відновного правосуддя, яке нині має широку підтримку з боку наукових кіл та поступово закріплюється у правових системах європейських країн.

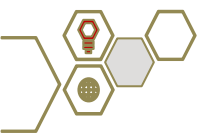
Наявні форми відновного правосуддя охоплюють широкий спектр підходів до врегулювання конфліктів у кримінальному судочинстві. Серед них найчастіше використовуються програми примирення потерпілих і правопорушників (відомі як медіація), коло правосуддя, сімейні конференції, програми сприяння жертвам, програми сприяння колишнім правопорушникам, реституція, а також залучення до громадських робіт. Кожна з цих форм набуває особливого значення в різних країнах, демонструючи успішні результати й підтверджуючи ефективність відновного підходу [7, с. 289].

Найпоширенішою формою відновного правосуддя є медіація, яка дозволяє потерпілому та правопорушнику зустрітися під наглядом медіатора, що допомагає сторонам дійти згоди та задовольнити їхні потреби. Зустріч зазвичай проходить у контрольованих умовах із залученням кваліфікованого посередника. Існує кілька моделей медіації в різних країнах світу (табл. 1).

Таблиця 1

Чинні моделі медіації в різних країнах світу

Назва	Характеристика
Церковно орієнтована медіація	Популярна в релігійних громадах США та Канади, де ідеї відновного правосуддя підтримуються як духовний шлях до зцілення сторін конфлікту.

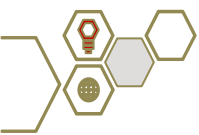
Медіація через приватні агентства	У таких країнах, як Велика Британія та Німеччина, функціонують спеціальні некомерційні організації, що займаються кримінальною медіацією для громад.
Модель випробувальних установ	Використовується в кримінальному судочинстві для неповнолітніх правопорушників у США, де медіацію може проводити працівник служби пробації.
Центри медіації	Такі центри, які діють у Франції та Нідерландах, спеціалізуються на вирішенні малозначущих кримінальних справ та інших спорів.

Джерело: складено автором на основі [9]

У європейських країнах розвиток медіації в кримінальному судочинстві активно підтримується на нормативному рівні, зокрема Рекомендацією № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи [10]. Прийнята 15 вересня 1999 року, ця Рекомендація стала важливим кроком для впровадження інституту медіації в кримінальні процедури держав-членів Ради Європи, спрямованим на створення альтернативи традиційному судовому процесу. Вона була розроблена Європейським комітетом із кримінальних справ, до складу якого входять міністри юстиції та фахівці в галузі кримінального права та процесу. Основною метою Рекомендації є заохочення держав до використання медіації як гнучкого й всебічного інструменту, що сприяє відновленню справедливості через мирне врегулювання конфліктів між жертвами та правопорушниками.

З огляду на євроінтеграційний курс України, закріплений у національному законодавстві, Україна активно запозичує елементи правової системи Європейського Союзу, включно з практиками відновного правосуддя. Як член Ради Європи Україна взяла на себе зобов'язання впроваджувати практику медіації та створювати відповідні правові умови для її реалізації. У цьому напрямі важливим кроком стало прийняття 16 листопада 2021 року спеціального Закону України «Про медіацію». Цей закон визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфліктів (спорів), окреслює принципи медіації, вимоги до кваліфікації медіаторів і регламентує інші питання, пов'язані з проведенням процедури медіації [11].

Сьогоднішній стан речей свідчить, що, попри відсутність суттєвих законодавчих змін у сфері медіації, Україна демонструє значні зусилля щодо

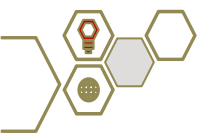

впровадження цього інституту через практичні проєкти та програми. До них належать, зокрема, проєкт «Підвищення поінформованості суддів та адвокатів щодо медіації та обізнаності громадян про медіацію для покращення доступу до правосуддя та підвищення ефективності судової влади», підтримуваний USAID та Українською Академією медіації [12]. Метою цього проєкту було підвищення рівня знань та навичок суддів і адвокатів у застосуванні медіації, а також інформування громадян про цей інструмент, що сприяє ширшому доступу до правосуддя та оптимізації судових процесів.

Інший вагомий приклад – Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину, організована Координаційним центром з надання правової допомоги. Ця програма спрямована на раннє виведення неповнолітніх правопорушників із кримінального процесу, забезпечення відшкодування завданої шкоди та ресоціалізацію підлітків для запобігання повторним злочинам. Завдяки комплексному підходу ця ініціатива має на меті зменшити кримінальне навантаження на молодь і забезпечити її соціальну адаптацію [13].

Результати цих програм, а також зроблені на їхній основі висновки й рекомендації, заслуговують на детальне вивчення для визначення ефективних підходів і моделей. Практична їх реалізація в різних формах відновного правосуддя може послужити основою для подальшого вдосконалення системи медіації та розвитку відновного правосуддя в Україні.

Кола примирення (або «кола правосуддя») є моделлю відновного правосуддя, що бере свій початок із традицій зцілення та реабілітації корінних народів Канади та південного заходу США. Сучасне використання цієї практики було відновлене в 1992 році суддею Баррі Стюартом у Верховному суді штату Юкон і отримало офіційне визнання судом Канади. Основна особливість кола примирення полягає в тому, що воно залучає значну кількість осіб, включно з правопорушниками, потерпілими та членами громади, які розташовуються у формі кола та обговорюють ситуацію до досягнення спільного рішення [9; 13].

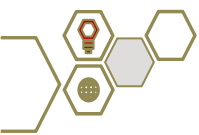

Кола примирення мають два основні напрями: зцілювальні кола, що спрямовані на врегулювання конфліктних ситуацій через відновлення психологічного та соціального стану учасників, і кола примирення, основною метою яких є розробка рекомендацій для судових органів щодо конкретної справи. Процес включає кілька етапів, як-от кола порозуміння, відновні кола (для правопорушника та його родини, потерпілого та його родини, а також для обох сторін разом із громадою), кола оголошення та перегляду вироку на етапі його виконання.

Ця модель є досить гнучкою й залучає різні компоненти інших видів відновного правосуддя, таких як особисті зустрічі правопорушника та потерпілого, посередництво та участь родини й друзів. Учасники кола розглядаються як рівноправні, що дозволяє уникати конфронтації та приймати рішення колективно, без домінування судді або інших офіційних осіб [9; 14].

Хоча повне впровадження цієї моделі в українських умовах може бути складним і не завжди доцільним через відмінності в правових традиціях і ресурсах, адаптація окремих елементів кола примирення може зумовити значні переваги. Особливо ефективним це може бути в маленьких містах, селах, а також у громадах національних меншин, де сильніші традиції спільнотної підтримки. Застосування кола примирення може допомогти знизити рівень локальної злочинності, сприяти реабілітації правопорушників та підтримувати жертв через процес відновлення, залучення громади до відвертого діалогу та взаємопідтримки. Такий підхід здатний сприяти довгостроковому примиренню, перевихованню правопорушників та, зрештою, підвищенню рівня соціальної згуртованості.

Ще одна модель відновного правосуддя – сімейні конференції (або громадські конференції) – бере свій початок у традиціях корінних народів маорі з Нової Зеландії. Цей підхід передбачає залучення до процесу як жертви, так і правопорушника, їхніх груп підтримки, а також професіоналів, таких як психологи, співробітники поліції та юристи. Під керівництвом кваліфікованих інструкторів усі учасники обговорюють скоєний злочин і способи відновлення порушеного стану речей [9; 15].

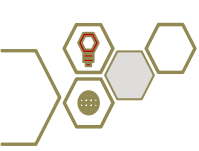
Процедура сімейної конференції має кілька основних завдань: допомогти молодому правопорушнику усвідомити свої дії та зробити висновки з ситуації; сприяти відновленню порушеного стану речей за участю правопорушника; виявити причини, які призвели до протиправного діяння, та допомогти підлітку побудувати конструктивний життєвий шлях.

Конференції часто передбачають додаткові заходи, такі як програми з розвитку життєвих навичок, працевлаштування, навчання або спортивні активності, що допомагають молодій людині набути навичок соціальної інтеграції. У Новій Зеландії така модель застосовується для неповнолітніх злочинців відповідно до Закону про неповнолітніх та їхні сім'ї від 1989 року. У процесі конференцій беруть участь Департамент соціального забезпечення, поліція та інші офіційні особи. Після обговорення ситуації правопорушник і його родина окремо визначають конкретні дії для відшкодування збитків.

Ефективність сімейних конференцій пояснюється двома ключовими факторами: відчуття сорому та провини (правопорушник більше відчуває ці емоції, коли до процесу залучені близькі йому люди, що сприяє бажанню виправити завдану шкоду), відповідальність за власні дії (участь у конференції допомагає правопорушнику усвідомити свою відповідальність і сформулювати зобов'язання щодо виправлення завданої шкоди) [9; 15].

Завдяки своїй ефективності модель сімейних конференцій впроваджена також у правосуддя Великобританії, Нідерландів, Швеції та Бельгії.

Впровадження елементів сімейних конференцій в Україні може стати ефективним інструментом відновного правосуддя для неповнолітніх правопорушників, особливо в малих громадах і містах. Модель дозволяє зосередитися на соціальній реабілітації підлітків, забезпечуючи їм підтримку з боку родини та громади. Крім того, вона може сприяти зниженню рівня рецидивізму, допомагаючи молодим людям зрозуміти наслідки своїх дій та відновити порушений соціальний баланс. Використання цієї моделі вимагатиме підготовки відповідних спеціалістів та співпраці між соціальними службами,

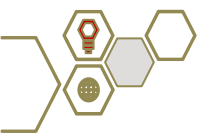

правоохоронними органами та громадами, але може мати позитивний вплив на формування відповідального суспільства та соціальну згуртованість в Україні.

Успіх відновного правосуддя в Європі, особливо в країнах, що орієнтуються на реабілітацію та ресоціалізацію правопорушників, підтверджує перспективність використання подібних підходів і в Україні. Важливо не лише переймати позитивний досвід, але й критично його аналізувати з урахуванням національних особливостей та сучасних викликів. Впровадження відновного правосуддя в Україні, орієнтованого на відшкодування збитків та покращення соціального становища потерпілих і правопорушників, може сприяти досягненню низки вагомих результатів [17–20]:

- 1) оптимізація роботи прокурорів та слідчих: відновне правосуддя дозволяє чіткіше визначити порядок використання статей Кримінально-процесуального кодексу України, що забезпечують можливість примирення. Такий підхід особливо цінний у випадках, коли позбавлення волі не є необхідним, але правопорушення потребує відповідної реакції;
- 2) скорочення бюджетних витрат: вивільнені ресурси можуть бути спрямовані на боротьбу з більш серйозними правопорушеннями, такими як організована злочинність та корупція;
- 3) розвантаження судової та слідчої систем: частина малозначних справ зможе вирішуватися без участі суду, що дозволить зосередити судові ресурси на розгляді складніших і більш значущих справ;
- 4) формування нової культури врегулювання конфліктів: громадяни, які братимуть участь у процедурах відновного правосуддя, опановуватимуть цивілізовані підходи до виходу з конфліктів, що сприятиме зростанню правової культури в суспільстві.

Висновки. Теоретичний аналіз концепції відновного правосуддя продемонстрував, що відновне правосуддя є тим підходом, який надає пріоритет відшкодуванню шкоди потерпілим, реабілітації правопорушників та відновленню соціальної гармонії. Основними принципами відновного правосуддя є добровільність, взаємна відповідальність, відшкодування та примирення. Цей

підхід пропонує гнучкі механізми, що дають змогу сторонам знайти спільне врегулювання конфлікту, яке є корисним для обох учасників.

Дослідження міжнародного правового регулювання відновного правосуддя свідчить про значне поширення цієї концепції в країнах Європи, США, Канаді, Австралії та Новій Зеландії, де відновне правосуддя успішно інтегровано в кримінально-правові системи. У міжнародній практиці відновне правосуддя регулюється на рівні окремих держав та відповідно до рекомендацій міжнародних організацій, таких як ООН і Рада Європи, які заохочують застосування медіації, сімейних конференцій та адресного відшкодування. Досвід таких країн свідчить, що відновне правосуддя знижує рівень рецидивізму, покращує соціальну інтеграцію правопорушників та зменшує навантаження на судову систему.

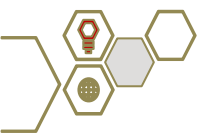
Адаптація елементів відновного правосуддя до правової системи України має потенціал значно покращити процес врегулювання кримінальних конфліктів, підвищити рівень задоволення потреб потерпілих і суспільства, а також сприяти формуванню культури соціальної відповідальності та примирення в Україні.

Список використаних джерел

1. Dünkel F., Grzywa-Holten J. Horsfield P. Restorative Justice and Mediation in Penal Matters in Europe – Comparative overview. In: F. Dünkel, J. Grzywa-Holten & P. Horsfield (Eds.). *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters: A stock-taking of legal issues, implementation strategies and outcomes in 36 European countries*. 2015. Vol. 2. P. 1015–1096.

2. Логвинський Г. В. Суб'єкт посягання на захисника чи представника особи. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. 2021. № 13. Т. 2. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/13-2_2021/13-2_2021.pdf#page=81 (дата звернення: 26.08.2024).

3. Logvynskyi G. Principles and guarantees for the security of advocates: international experience. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): матеріали Міжнар. наук.-*

практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 236–238. URL:

<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d4acf05c-d38c-4140-9f5c-824d59714544/content> (дата звернення: 26.08.2024).

4. Сулейманова С. Р. Особливості виконання в Україні судових доручень іноземних судів. *Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 610–613. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/774bf04c-d9ac-48f3-90da-9f4e5d5533a5/content> (дата звернення: 26.08.2024).

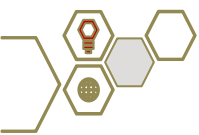
5. Сулейманова С. Р. Генеза інституту медіації. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 15 травня 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 2. С. 343–345. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/629145b7-daf3-407b-bb21-7fc725f8127f/content> (дата звернення: 26.08.2024).

6. Остапчук Л. Г. Пробація у механізмі відновного правосуддя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №6. С. 303–306. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/75>

7. Мурзановська А. В. Відновне правосуддя: окремі методологічні аспекти досліджень правового регулювання та практики застосування в Україні. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.). Одеса, 2021. С. 288–291. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5fd761e4-7550-4360-8dfb-16ba3d344fb8/content> (дата звернення: 26.08.2024).

8. Лемеха Р. І., Коверко Ю. А., Брездень В. І. Принципи інституту медіації в кримінальному процесі України. *Часопис Київського університету інтелектуальної власності та права*. 2023. Вип. 4. С. 19–23. DOI: <https://doi.org/10.32782/chasopyskiivp/2023-4-3>

9. Дубовик О. І. Теоретико-правові аспекти відновного правосуддя. *Право і громадянське суспільство*. 2015. Вип. 2. С. 21–24. URL:

<http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-11-2015/item/211-teoretyko-> (дата звернення: 26.08.2024).

10. Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text (дата звернення: 26.08.2024).

11. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 №1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text> (дата звернення: 26.08.2024).

12. Проєкт «Підвищення поінформованості суддів та адвокатів щодо медіації та обізнаності громадян про медіацію для покращення доступу до правосуддя та підвищення ефективності судової влади». *Українська академія медіації: вебсайт*. URL: <https://mediation.ua/projekty/proekt-advokaty> (дата звернення: 26.08.2024).

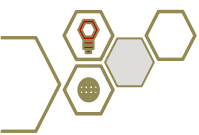
13. Про реалізацію пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення»: Наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 22.07.2024 № 2176/5/501/176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1116-24#Text> (дата звернення: 26.08.2024).

14. Тимчишин А. М. Історичні передумови та еволюція принципу незмінюваності суддів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 805–809. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.133>

15. Кармазіна К. Ю., Храпицька М. О. До питання про стан відновного правосуддя в Україні на сучасному етапі. *Правова держава*. 2021. № 41. С. 83–95. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.41.225588>

16. Малець О. О., Светлічний І. В. Кримінально-правова протидія злочинності неповнолітніх засобами відновного правосуддя: практичні аспекти. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. №2 (4). С. 108–112. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-108-112>

17. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 26.08.2024).

18. Борисюк І. Відновне правосуддя як спосіб захисту прав дітей. *Знання, освіта, право, менеджмент*. 2020. № 4 (32). Вип. 3. С. 16–21. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.3.3>

19. Пилипишина І. І. Проблеми застосування відновного правосуддя в умовах воєнного стану. *Правничий часопис*. 2022. №2. С. 58–70. DOI: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2022.2.7>

20. Матвєєва Л. Г. Відновний підхід до здійснення правосуддя щодо неповнолітніх. *Ювенальна юстиція: український дискурс: монографія*. Одеса, 2021. С. 141–159.